

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОВНА ОСВІТА» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ НАУЦІ

У статті досліджено сутність поняття «мовна освіта» у вітчизняній та зарубіжній, зокрема, грецькій науці. Проаналізовано погляди вчених на мету, завдання, структуру мовної освіти. З'ясовано, що як вітчизняні, так і більшість грецьких учених розглядають мовну освіту як цінність (держави, суспільства, особистості), як систему, як процес і як результат. Приблизно однаковим є представлення структури мовної освіти, яка відповідає основним етапам навчально-виховного процесу, охоплюючи дошкільну, шкільну і вищу освіту як державного, так і приватного секторів. Однак спостерігаються деякі розбіжності у виділенні провідних напрямів мовної освіти. Зокрема, українські вчені виділяють, як правило, три напрями (навчання державної мови; навчання рідної мови; навчання іноземної мови), натомість грецькі дослідники обов'язково додають ще один – навчання державної мови (новогрецької) як іноземної.

Ключові слова: мовна освіта, мета, завдання, структура, цінність, система, процес, результат.

Короткова Ю. М. Основные подходы к определению понятия «языковое образование» в отечественной и зарубежной науке. В статье исследована сущность понятия «языковое образование» в отечественной и зарубежной, в частности, греческой науке. Проанализированы взгляды ученых на цели, задачи, структуру языкового образования. Выяснено, что как отечественные, так и большинство греческих ученых рассматривают языковое образование как ценность (государства, общества, личности), как систему, как процесс и как результат. Примерно одинаковым является представление структуры языкового образования, которая соответствует основным этапам учебно-воспитательного процесса, включая дошкольное, школьное и высшее образование как государственного, так и частного секторов. Однако наблюдаются некоторые различия в выделении ведущих направлений языкового образования. В частности, украинские ученые выделяют, как правило, три направления (обучение государственному языку, обучение родному языку, обучение иностранному языку), в то время как греческие исследователи обязательно добавляют еще одно – обучение государственному языку (новогреческому) как иностранному.

Ключевые слова: языковое образование, цель, задачи, структура, ценность, система, процесс, результат.

Korotkova Yu. M. Main approaches to definition of the concept «language education» in domestic and foreign science. The article examines the essence of the concept of «language education» in home and foreign, in particular, Greek science. It has been found out that both home and most Greek scholars view linguistic education as a value, as a system, as a process and as a result. Language education as a value includes the consideration of three axiological blocks: language education as a state value, language education as a social value, language education as a personal value. It is proved that only the harmony in state, social and personal interests in the development of language education in the country, giving it the priority significance at all levels make it possible to achieve of qualitative results in solving not only socio-pedagogical problems, but also problems of socio-cultural nature. It is emphasized that language education by its essence is a process of movement from goal to result, which means the fact of appropriation of all those values that are «generated» in the process of educational activity by the personality, the state and the society. Finally it was found out that at the same time the researchers consider language education as a system that is a part of the educational system as a whole and has its own structure, functions and main components. Hence, the linguistic education of students of institutions of higher education should be regarded as a kind of subsystem of higher professional education that penetrates all areas of training (specialties) in the system of multi-level education, and the quality of professional education depends on the quality of language education. The objectives and the structure of language education are analyzed. It was found out that the researchers of both countries determined not only the development of communicative competence, but also the formation of readiness for further self-study of the language, its use as a means of intercultural communication, as the main tasks of modern language education. The presentation of the structure of language education, which corresponds to the main stages of the educational process, covering pre-school, school and higher education in both public and private sectors, is approximately the same in Ukrainian and Greek sciences. However, there are some differences in the allocation of the leading areas of language education. In particular, Ukrainian scholars usually distinguish three areas (state language teaching, mother tongue instruction, foreign language teaching), while Greek researchers necessarily add another one – teaching the state language (New Greek) as a foreign language.

Keywords: language education, purpose, objective, structure, value, system, process, result.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна як демократична держава надає досить великого значення мовній освіті, метою

якої є становлення духовно багатой особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її типами, стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності, орієнтується в постійно зростаючому інформаційному потоці, уміє самостійно навчатися і самовдосконалюватися. Окрім цього, мовна освіта є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості та збереження ідентичності нації. На жаль, на сьогодні мовна освіта переживає ряд труднощів, пов'язаних з її відповідністю міжнародним стандартам, матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу з мови, якістю навчальних програм та посібників тощо.

Пошук шляхів розв'язання означених проблем варто розпочати з висвітлення сутності мовної освіти, порівняльного аналізу її тлумачень у вітчизняній та зарубіжній науковій думці.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичне обґрунтування поняття «мовна освіта» знаходимо в працях Г. Бамбініотіса, Я. Басліса, Б. Гершунського, Н. Гальскової, Н. Гез, М. Дружиніної, О. Кузнецової, Р. Мартинової, Н. Мітсіса, С. Ніколаєвої, В. Токатліду, Дж. Фішмана, А. Хараламбопулоса, Е. Хаугена та інших. Питання оновлення теорії і практики мовної освіти на всіх рівнях, сучасні підходи до їх викладання в закладах освіти країн Європи вивчались О. Авксентьевою, В. Базуріною, Н. Гальсковою, Н. Гез, В. Гаманюк, М. Гулей, Г. Єлізаровою, Н. Іващук, Н. Скрипчук, Є. Спідциним, І. Тараненко, С. Толмачевою, О. Шерстюк.

Утім відсутніми є дослідження, присвячені здійсненню порівняльного аналізу змісту поняття «мовна освіта» у вітчизняній і зарубіжній науці.

Мета статті – проаналізувати основні підходи вітчизняних та зарубіжних, зокрема грецьких, науковців до тлумачення поняття «мовна освіта», здійснити аналіз поглядів учених на її мету, завдання, структуру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз психолого-педагогічної та лінгвістичної літератури [1; 2; 3; 4; 6; 8; 9] засвідчив, що серед вітчизняних та зарубіжних учених не існує єдиної точки зору на зміст поняття «мовна освіта», що, на нашу думку, пояснюється складністю та багатогранністю як самого поняття, так і певною відмінністю вихідних позицій у різних дослідників. Аналіз визначень поняття «мовна освіта» показав наявність у них таких головних диференційних сем, як «система», «процес», «результат».

Так, мовна освіта більшістю науковців (Н. Гальскова та Н. Гез [1], М. Дружиніна [2], Р. Мартинова [8] та інші) розглядається як одна з підсистем загальної освіти країни, яка водночас володіє відносною самостійністю, відрізняється складною організацією, за своєю структурою являє декілька взаємопов'язаних і взаємообумовлених відносно автономних підсистем єдиної мовної макросистеми. Наприклад, Н. Гальскова та Н. Гез у межах мовної макросистеми виділяють: 1) систему як сукупність соціальних інститутів, які займаються різними аспектами навчання мови; 2) систему як сукупність освітніх процесів із предмета, в якій центральне місце посідають традиційні елементи педагогічної системи: мета, принципи, зміст навчання мовам, реалізовані в освітньому стандарті, програмі, підручнику та інших засобах навчання [1, с. 30-32].

Цілком закономірно, що мовна освіта тлумачиться і як процес, спрямований на досягнення певного результату, що підкреслює практичне спрямування аналізованого поняття. Так, Л. Загорулько мовну освіту розуміє як процес засвоєння систематизованих знань про знакові системи рідної та нерідної мов, що дозволяють здійснювати мовленнєву діяльність, не обмежену власним мовним простором, з метою встановлення взаєморозуміння і формування умінь взаємодії між носіями різних мов і культур, а також процес виховання засобами рідної та нерідної мов [3].

Є. Азимов та А. Щукін мовну освіту тлумачать як процес і систему

організації навчання мовам, завданням якої є розвиток багатомовності та підтримка мовного багатоманіття в суспільстві, а провідною тенденцією сучасної мовної освіти є полікультурність, мовний плюралізм, діалог культур [9, с. 364].

В. Козирев та В. Черняк наполягають на тому, що мовну освіту слід розуміти як процес та як результат пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння мовою і мовленням, на саморозвиток і становлення особистості [4].

У Концепції мовної освіти в Україні зазначається, що метою вивчення мов є становлення духовно багатой особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її типами, стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності, орієнтується в постійно зростаючому інформаційному потоці, уміє самостійно навчатися і самовдосконалюватися [5].

На думку Т. Мазурук, мовна освіта в контексті пізнання етнокультури країни, мова якої вивчається, є одним із найбільш ефективних засобів і механізмів розвитку особистості і вирішення проблем людства, оскільки спрямована на розвиток сучасної людини як суб'єкта перетворювальної і творчої діяльності [7].

Як бачимо, у сучасних визначеннях мовної освіти більшість дослідників виокремлюють її особистісно-утворювальну функцію, так як кінцевою метою цієї освіти проголошується сформована мовна особистість, здатна до результативного спілкування (в тому числі міжкультурного), задоволення засобами мови своїх особистісних та професійних потреб, готової до саморозвитку і самовдосконалення [1, с. 40; 4].

Отже, головними завданнями сучасної мовної освіти є не лише розвиток комунікативної компетенції, а й формування готовності до подальшого самостійного вивчення мови, її використання як засобу

міжкультурного спілкування. Ці завдання мовної освіти, безперечно, мають бути екстрапольовані й на підготовку філологів.

Слід зауважити, що останнім часом окремі дослідники мовну освіту, окрім процесу і результату, розглядають ще й як цінність, що виявляється у ставленні до неї держави, суспільства й особистості [11].

Н. Гальскова та Н. Гез услід за Б. Гершунським у тлумаченні мовної освіти інтегрують усі чотири семи: 1) цінність; 2) процес; 3) результат; 4) систему. Так, на їхню думку, мовна освіта як цінність передбачає розгляд трьох аксіологічних блоків: мовна освіта як державна цінність; мовна освіта як суспільна цінність; мовна освіта як особистісна цінність. Науковці зазначають, що лише в гармонії державних, суспільних і особистісних інтересів у розвитку мовної освіти в країні можливим є досягнення якісних результатів у вирішенні не лише соціально-педагогічних проблем, що стоять перед суспільством, державою, освітою, але й проблем соціально-культурного плану. Також мовна освіта за своє суттю є процесом руху від цілі до результату, який полягає у факті присвоєння і особистістю, і державою, і суспільством усіх тих цінностей, які «породжуються» в процесі освітньої діяльності. Окрім цього, дослідники мовну освіту розглядають і як систему, яка є складовою системи освіти загалом і якій притаманні своя структура, функції й основні компоненти [1, с. 4-40].

Щодо структури мовної освіти, то традиційно вона відповідає основним етапам навчально-виховного процесу й охоплює дошкільну, шкільну, вищу ланки [5].

На думку М. Дружиніної, університетську мовну освіту слід розглядати як своєрідну підсистему вищої професійної освіти, як специфічний процес, особливий результат, який потребує спеціального управління. Мовна освіта пронизує всі напрями підготовки в системі багаторівневої освіти університету, і від якості мовної освіти залежить якість професійної освіти [2, с. 15-16].

Слід додати, що окрім інституційної мовної освіти, у якій представлені навчальні предмети «рідна мова» та «іноземна мова», також виділяють систему організованої позаінституційної освіти (курси рідної/іноземної мови; виставки, фільми, вистави, теле- і радіопередачі) та оказіональну мовну освіту (спілкування в сім'ї, у колі друзів з носіями мови, що вивчається, наприклад, у рамках міжвишівського спілкування тощо). Останні два види систем є організованою освітньою діяльністю, що проводиться за межами інституційної системи з метою задоволення освітніх потреб окремих соціальних груп [1, с. 28].

Серед провідних напрямів, що охоплюють поняття «мовна освіта», учені називають: 1) навчання державної мови; 2) навчання рідної мови; 3) навчання іноземних мов [5; 6, с. 1; 9, с. 364; 10].

Аналіз грецької лінгвістичної та психолого-педагогічної літератури [13; 14; 19; 17; 18] дає підстави стверджувати, що науковці Греції не дають чіткого визначення поняття «мовна освіта» («γλίσσουικЮ екрбЯдехуз»/«γλίσσουικЮ дйдбукблЯб»), обмежуючи останнє, як правило, формулюванням мети й завдань зазначеної освіти.

Так, Г. Бамбініотіс зазначає, що загальною метою мовної освіти є формування в особи здатності породження та сприйняття різних текстів (усного й писемного мовлення), тобто комунікативної компетенції [14, с. 135-136].

З ним погоджується й А. Хараламбопулос, який наполягає, що мовна освіта спрямована на: а) усвідомлення учнями/студентами особливостей різних видів усного й писемного мовлення та їх зв'язок з умовами спілкування, за яких кожний з видів породжується; б) формування умінь творчого використання мови, усної та писемної, відповідно до конкретної ситуації спілкування; в) усвідомлення механізму функціонування мови через практичне її використання; г) розуміння можливостей, які надає мова для результативного спілкування [18].

Я. Басліс дещо розширює мету мовної освіти, зазначаючи, що одне лише оволодіння чотирма видами мовленнєвої діяльності (читанням, аудіюванням, говорінням і письмом) не робить людину автоматично здатною до результативного спілкування в будь-якій комунікативній ситуації. Тому кінцевою метою мовної освіти, на думку науковця, є формування готовності особистості ефективно спілкуватись з її оточенням [16, с. 15].

Н. Мітсіс метою мовної освіти також визначає розвиток у людини здатності до результативного спілкування, її формування як достатнього користувача мовою, який у кожному окремому випадку здатний розуміти і поважати середовище, в якому перебуває, та адаптувати відповідним чином, як передавач, або тлумачити правильно, як приймач, породжувані висловлювання [13, с. 38].

В. Токатлідудодає, що на сучасному етапі розвитку суспільства мовна освіта, окрім формування комунікативних умінь, покликана підготувати особистість до навчання протягом життя, до співпраці та вільного пересування (мобільності) [17, с. 206].

Як і вітчизняні, більшість грецьких учених (Г. Бабмініотіс [15], А. Кіліарі [12], В. Токатлідуд [17] та інші) підкреслюють той факт, що мова є як цінністю держави, так і певних суспільних чи національних прошарків, а також і кожної особистості окремо. Як загальна система освіти врегульовується державною освітньою політикою, так і її підсистема – мовна освіта – визначається мовною політикою держави. Однак спостерігаються деякі розбіжності у виділенні провідних напрямів мовної освіти. Так, якщо українські вчені виділяють, як правило, три напрями (навчання державної мови; навчання рідної мови; навчання іноземної мови), то грецькі дослідники обов'язково додають ще один – навчання державної мови (новогрецької) як іноземної.

Щодо структури грецької мовної освіти, то вона, як і в Україні, відповідає основним етапам навчально-виховного процесу, охоплюючи

дошкільну, шкільну і вищу освіту як державного, так і приватного секторів. Усвідомлюючи величезне значення і роль іноземної мови в сучасному суспільстві, особливою популярністю серед різних вікових категорій громадян користуються приватні центри з вивчення іноземної мови, які після успішного завершення навчання видають сертифікат про володіння тією чи іншою мовою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отже, інтегруючи підходи вітчизняних і грецьких науковців, поняття «мовна освіта» тлумачимо як державну, суспільну й особистісну *цінність*; цілісну складну багатофункціональну *систему* взаємодії держави, суспільства, навчальних закладів, компонентів навчально-виховного процесу, спрямовану на організацію *процесу* навчання мови, *результатом* якого має стати оволодіння громадянами комунікативною компетенцією, формування засобами мови особистості людини, яка здатна задовольняти свої особистісні, суспільні, професійні потреби, готова до співпраці, прагне до самовдосконалення і саморозвитку.

До перспективної тематики подальших наукових розвідок можна віднести питання порівняльного аналізу змісту, методів, форм і засобів мовної освіти в Україні та провідних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие. М., 2006. 336 с.
2. Дружинина М. В. Формирование языковой образовательной политики университета как фактора обеспечения качества профессионального образования : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.08. СПб., 2009. 20 с.
3. Загоруйко Л. П. Языковое образование в современных условиях : социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. философ. наук : 09.00.11. Красноярск, 2011. 22 с.
4. Козырев В. А., Черняк В. Д.

REFERENCES:

1. Gal'skova N. D., Gez N. Y`. The theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodology : ucheb. posoby'e. M., 2006. 336 s.
2. Druzhy`ny`na M. V. Formation of the University's linguistic educational policy as a factor for ensuring the quality of vocational education : avtoref. dy`s. ... d-ra. ped. nauk : 13.00.08. SPb., 2009. 20 s.
3. Zagorul`ko L. P. Linguistic education in modern conditions: socio-philosophical analysis: : avtoref. dy`s. ... kand. fy`losof. nauk : 09.00.11. Krasnoyarsk, 2011. 22 s.
4. Kozirev V. A., Chernyak V. D. Modern linguistic situation and speech culture: ucheb. posoby'e. M., 2012. 184 s.

- Современная языковая ситуация и речевая культура : учеб. пособие. М., 2012. 184 с.
5. Концепція мовної освіти в Україні. URL: osvita.ua/doc/files/news/132/13273/Concept_L_education.doc.
 6. Кузнецова О. Ю. Розвиток мовної освіти у середніх і вищих навчальних закладах Великої Британії другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Харків, 2003. 43 с.
 7. Мазурук Т. А. Языковое образование как процесс познания этнолингвокультуры страны изучаемого языка. URL: http://www.rusnauka.com/3._KAND_2007/Philologia/18523.doc.htm.
 8. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов. Київ, 2004. 456 с.
 9. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / сост. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. М., 2009. 448 с.
 10. Про засади державної мовної політики : Закон України від 3 лип. 2012 р. № 5929-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T125029.html
 11. Семенишена Н. А. Понятие начального языкового образования в методике обучения иностранным языкам. URL: http://www.rusnauka.com/27_NPM_2012/Philologia/1_116711.doc.htm.
 12. КпйлийБсз Б. РплхглщууЯб кбй глщууякЮ екрбЯдехуз. Мйб кпйншнйпглщууякЮ рспуЭггйуз. ЙеуублпнЯкз, 2005. 183 у.
 13. МЮфузт Н. З дйдбукбляБ фзт глщуубт хрь фп рсЯумб фзт ерйкпйншнйбкЮт рспуЭггйузт. ЕйубгщгЮ уфз иещсЯб кбй фйт фечнйкЭт фпх ерйкпйншнйбкпэ мпнфЭлпх. БиЮнб, 2004. 316 у.
 14. Мрбмрйнийюфзт Г. РбйдеЯб, екрбЯдехуз кбй глщууб. БиЮнб, 1994. 339 у.
 15. Мрбмрйнийюфзт Г. З Глщууб щт Бояб. БиЮнб, 1994. 372 у.
 16. МрбулЮт Г. ЕйубгщгЮ уфз
 5. Concept of language education in Ukraine. URL: osvita.ua/doc/files/news/132/13273/Concept_L_education.doc.
 6. Kuzneczova O. Yu. Development of language education in secondary and higher education institutions of the UK in the second half of the XX century : avtoref. dy`s. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Xarkiv, 2003. 43 s.
 7. Mazuruk T. A. Linguistic education as a process of knowledge of the ethnolinguistic culture of the country of the language under study. URL: http://www.rusnauka.com/3._KAND_2007/Philologia/18523.doc.htm.
 8. Marty`nova R. Yu. A holistic, general-purpose model of the content of the teaching of foreign languages. Ky`yiv, 2004. 456 s.
 9. New dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages) / sost. Э. G. Azy`mov, A. N. Shhuky`n. M., 2009. 448 s.
 10. On the Principles of the State Language Policy: The Law of Ukraine dated July 3. 2012 № 5929-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T125029.html
 11. Semeny`shena N. A. The concept of elementary language education in the methods of teaching foreign languages. URL: http://www.rusnauka.com/27_NPM_2012/Philologia/1_116711.doc.htm.
 12. Koilibri A. Polyglossna kai glossikn екрандефси. Mia koinonioglossikn просйнгиси. Thessaloniki, 2005. 183 s.
 13. Mntsis N. I didaskalna tis glyssas упу то рпнсма тис епикоиноиакнс просйнгисис. Eisagogh sti theorна kai tis technikys tou епикоиноиакоъ montilou. Athнна, 2004. 316 s.
 14. Vampiniytis G. Paidena, екрандефси kai glyssa. Athнна, 1994. 339 s.
 15. Vampiniytis G. I Glyssa os Axна. Athнна, 1994. 372 s.
 16. Vaslns G. Eisagogh sti didaskalna tis glyssas: mia sənchroni olistikn kai епикоиноиакн просйнгиси. Athнна, 2006. 288 s.

дйдбукблЯб фзт глѳуубт: мйб уэгчспнз
плйуфйкЮ кбй ерйкпйнщнйбкЮ
рспуЭггйуз. БиЮнб, 2006. 288 у.

17. ФпкбфлЯдпх В. Глѳууб,
ерйкпйнщнЯб кбй глщууякЮ екрбЯдехуз.
БиЮнб, 2004. 310 у.

18. Хбсблбмрърпхлпт Б.,
ЧбфжзубввЯдзт У. З дйдбукблЯб фзт
лейфпхсгйкЮт чсЮузт фзт глѳуубт:
иещсЯб кбй рсбкфйкЮ ецбсмгЮ.
ИеуублпнЯкз, 1997. 348 у.

17. Tokatlıdou V. Glyssa, epikoinonна kai
glossikη ekrandefsi. Athnna, 2004. 310 s.

18. Haralampyroulos A., Chatzisavvndis S. I
didaskalna tis leitourgikηs chnhsis tis
glyssas: theorна kai praktikη efarmogn.
Thessalonki, 1997. 348 s.

Інформація про автора:

Короткова Юлія Михайлівна: ORCID:
0000-0002-6930-9730; доктор педагогічних
наук, доцент кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного університету,
просп. Будівельників, 129, м. Маріуполь,
Україна 87500
e-mail: y.korotkova1201@ukr.net

Information about the author:

Korotkova Yuliya Mykhaylivna: ORCID:
0000-0002-6930-9730; Doctor of Pedagogical
Sciences, Associate Professor of the
Department of Pedagogy and Education
Mariupol State University, Builders Avenue,
129, Mariupol, Ukraine 87500
e-mail: y.korotkova1201@ukr.net

Цитуйте цю статтю як: Короткова Ю. М. Основні підходи до визначення поняття «мовна освіта» у вітчизняній та зарубіжній науці // Теорія та методика навчання та виховання. 2018. № 44. С. 55-65. doi.org/10.5281/zenodo.1410229

Дата надходження статті до редакції: 03.05.2018

Стаття прийнята до друку: 18.05.2018